

шого боку — закладає в адаптивні очікування ті ж «граблі», які утворилися ще за радянськими вкладами. Це недалекоглядна поведінка, згубна для майбутнього фінансового потенціалу, оскільки ще більше вкорінює старі перешкоди досягненню сталого розвитку країни.

Література

1. Луцишин З., Луцишин О. Сучасні тенденції світового фінансового ринку // Фінансовий ринок України. — 2008. — № 9. — С. 3.
2. Вильямс Л. Долгосрочные секреты краткосрочной торговли. — М.: ИК Аналитика, 2001.
3. <http://subscribe.ru>
4. <http://www.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 19.05.09.

УДК 368.86

Ю. В. Заїкін

канд. екон. наук,
доцент кафедри страхування,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

УДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ СТРАХУВАННЯ ЯК НАПРЯМ АДАПТАЦІЇ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В статье проведен сравнительный анализ действующей в Украине отраслевой классификации страхования и деления на классы в странах Европейского Союза. Автором обоснованы предложения по гармонизации классификации страхования в Украине за счет выделения интегрированных понятий — аналогов классов страхования в европейской классификации.

The comparable analysis of insurance classification in Ukraine as well as in European Union countries was made in the article by the author. The propositions for further legislative harmonization of local insurance classification with EU countries standards are made in the publication. These propositions for ways of implementing EU classifications of insurance in Ukraine have been worked out by the author.

Ключові слова: класифікація страхування, страхування відповідальності, вид страхування, клас страхування, ліцензування страхування.

Протягом останніх 5–7 років в Україні активно обговорювались питання розвитку вітчизняної фінансової системи в умовах глобалізації. Особливої актуальності такі дослідження набули у зв'язку зі вступом України до Світової організації торгівлі в 2008 році. Це, безумовно, має з часом наблизити структуру економіки України та її фінансовий сектор до стандартів країн-членів СОТ, оскільки вплив загальносвітових тенденцій став невідворотнім, значно звузились можливості уряду з регулювання національної економіки. Багато думок було висловлено й щодо можливих наслідків міжнародної інтеграції на розвиток вітчизняного страхування [1, с. 5].

Не можна не погодитись із думкою більшості дослідників, що міжнародна економічна інтеграція для вітчизняного страхового ринку матиме як позитивні, так і негативні наслідки, особливо з огляду на молодість вітчизняного страхового ринку [2]. Не викликає заперечень і той факт, що нашій країні необхідно якомога ширше використати можливості, які надає членство в СОТ та мінімізувати можливі негативні наслідки вступу до СОТ [3, с. 53].

Здебільшого думки дослідників були зосереджені на питаннях захисту порівняно слабких вітчизняних страховиків та можливих обмеженнях у сфері обов'язкового страхування та страхуванні життя [4]. Так, серед основних проблем, які висувались вітчизняними дослідниками, можна виділити неконкурентозаданість вітчизняних страховиків, неминучість їх поглинання іноземними страховиками, звуження внутрішнього ринку для національних страховиків, а також втрата національної економічної безпеки через послаблення контролю над страховими резервами та інвестиційними ресурсами [5].

Погоджуючись загалом із позицією про необхідність обережної лібералізації вітчизняного страхового ринку та пошуку оптимального балансу між залученням інвестицій та нових технологій, захистом конкуренції та виконанням міжнародних зобов'язань, ми вважаємо, що необхідно поступово наближати вітчизняне внутрішнє законодавство до загальноприйнятих європейських стандартів.

Одним з напрямів реформування чинного законодавства, з нашого погляду, є класифікація страхування. Класифікацію страхування загалом як комплексне питання детально досліджено у вітчизняній фаховій літературі [6, с. 40–60]. Багато пропозицій

щодо законодавчого унормування класифікації страхування вже обґрунтовувались у вітчизняній науковій літературі [7, с. 6]. У цій статті ми спробуємо показати проблеми, які виникають через різні підходи до класифікації страхування на прикладі страхування відповідальності, оскільки саме воно є об'єктом найбільшого державного регулювання.

Основною (первинною) проблемою у теорії й практиці вітчизняного страхування є класифікація за об'єктом страхування, яка передбачає виділення трьох галузей — особистого, майнового та страхування відповідальності.

Відповідно директив ЄС, з 1 січня 1978 року країни-члени цієї організації використовують класифікацію, яка встановлює 18 класів загального страхування, серед яких 4 належать до страхування відповідальності:

- страхування відповідальності власників авіаційної техніки;
- страхування відповідальності власників суден;
- страхування відповідальності власників моторизованих транспортних засобів;
- страхування загальної відповідальності.

З прийняттям у 2001 році нової редакції Закону України «Про страхування» (далі по тексту — Закон), класифікація страхування встановлена безпосередньо в статтях 6 «Добровільне страхування та його види» і 7 «Види обов'язкового страхування». У Законі зазначено саме «види» (а не класи) страхування, хоча загалом кількість і перелік видів добровільного страхування наближений до класів європейської класифікації. Згідно з Законом, до добровільних видів страхування відповідальності, які підлягають ліцензуванню, належать:

- страхування цивільної відповідальності власників наземного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- страхування відповідальності власників повітряного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- страхування відповідальності власників водного транспорту (включаючи відповідальність перевізника);
- страхування відповідальності перед третіми особами (іншої, ніж передбачена попередніми трьома видами).

Слід зазначити, що Закон від 04.10.01 не враховує міжнародні зобов'язання України щодо уніфікації законодавства у сфері страхування. Так, Угода про партнерство і співробітництво між європейськими співтовариствами, ратифікована Верховною Ра-

дою в 1994 році, передбачала поділ страхування саме на «життя» та інші види страхування. Вимоги наближення страхового законодавства до законодавства країн Європи встановлено і в Постановах Кабінету Міністрів України № 345, 34-р «Про затвердження плану дій щодо реалізації пріоритетних положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу», інших актах законодавства.

Зі змінами 2001 року в Законі було змінено й перелік видів обов'язкового страхування. Метою включення такої статті до Закону було прагнення впорядкувати обов'язкове страхування, навести вичерпний перелік його видів.

Оцінюючи вітчизняну класифікацію страхування можна виявити її позитивні й негативні риси (на прикладі страхування відповідальності). Перевагою вичерпного переліку видів обов'язкового страхування є можливість більш точно виявити тенденції розвитку всередині кожної галузі страхування. Об'єктивні дані про структуру галузі дозволяють визначити напрямки її ефективного регулювання.

Основним недоліком чинного в Україні поділу страхування на галузі і види є відсутність єдиної методологічної бази класифікації страхування всередині галузі. Не існує однозначного трактування поняття «вид» страхування. Одні й ті самі види страхування здійснюються в добровільній та обов'язковій формах. Наприклад, добровільне страхування відповідальності власників водного транспорту і обов'язкове — морського перевізника і судновласника. Незрозумілим, на нашу думку, є паралельне існування добровільного страхування відповідальності власників повітряного транспорту, обов'язкове «авіаційне страхування цивільної авіації», відповідальності суб'єктів космічної діяльності і відповідальності «щодо ризиків, пов'язаних з підготовкою до запуску космічної техніки».

Значною мірою зазначені проблеми одночасного існування двох форм таких ідентичних видів страхування викликані паралельним й одночасним застосуванням різних класифікацій: види добровільного страхування наближені до загальноєвропейських стандартів, перелік обов'язкових видів сформований на підставі інших критеріїв поділу. При підготовці законів про умови та порядок проведення певного виду діяльності використовуються зарубіжні аналоги, що обумовлює появу таких «видів», як «авіаційне страхування цивільної відповідальності», яке фак-

тично входить до галузей майнового, особистого і страхування відповідальності. Аналогічну проблему створюють, наприклад, згадані вище види, де об'єктом виступають «майнові ризики за угодою про розподіл продукції ...», «майнові ризики при промисловій розробці ...». Формулювання назви таких видів страхування не дає можливості віднести їх до будь-якої з трьох галузей страхування, що дає підстави стверджувати про відсутність системності при поділі страхування в Україні на галузі й види в межах галузі.

В цьому випадку чітко прослідковується спрямованість законодавства на забезпечення комплексного захисту страхувальника від ризиків, які супроводжують певну (як правило, пов'язану з підвищеною небезпекою) його діяльність, наприклад, видобування нафти й газу.

Визначені недоліки чинної в Україні класифікації страхування обумовлюють проблеми при подальшій підготовці нормативних актів. Так, Постанова Кабінету Міністрів України № 1535 від 12.10.02 «Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації» до цього «виду» відносить страхування:

- відповідальності повітряного перевізника за шкоду, заподіяну пасажиром, багажу, пошті, вантажу;
- відповідальності експлуатанта повітряного судна за шкоду, заподіяну третім особам;
- членів екіпажу повітряного судна та іншого авіаційного персоналу;
- повітряних суден.

Це фактично означає, що до виду обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації входять чотири види (або підвиди?) два з яких належать до страхування відповідальності, по одному — до майнового та особистого.

Узагальнюючи наведені вище недоліки чинної в Україні класифікації страхування, можна, з нашої точки зору, сформулювати низку висновків.

По-перше, в Україні відбувається несистемна, не обґрунтована науково зміна та адміністративне регулювання кількості «видів» страхування. Закон започаткував поділ страхування на обов'язкові і добровільні види на основі не наукового, внутрішньо-притаманного страхуванню критерію, а суб'єктивно-зовнішнього. Таким виступає наявність вимог обов'язкового

страхування в інших законах, наприклад, «Про угоди про розподіл продукції», «Про нафту і газ», «Про перевезення небезпечних вантажів», «Про об'єкти підвищеної небезпеки» та інші. Встановлені законодавством види страхування є суто формальним переліком, в основі виділення яких немає страхового ризику, специфіка якого, фактично, й відрізняє види страхування.

По-друге, класифікація страхування в Україні переобтяжує ліцензування непродуктивними витратами учасників ринку та регулятора, оскільки ліцензуванню підлягає кожен «вид» страхування, незалежно від форми його проведення. Це призводить до того, що сам процес ліцензування фактично із одного з найголовніших важелів регулювання ринку перетворюється часто на суто формальний процес видачі ліцензій. У переважній більшості випадків, спеціальних вимог, наприклад, до платоспроможності страховиків при видачі ліцензій на кожен вид страхування не висувається.

Унормування класифікації страхування в Україні, її наближення до вимог країн Євросоюзу, з нашого погляду, потребує проведення ряду законодавчих заходів. Необхідно відмовитись від застосування поділу на галузі як первинного. Не ставлячи під сумнів таку класифікацію та її обґрунтування, вважаємо, що вона має використовуватись здебільшого у науковій сфері. Для державного регулювання, у т.ч. процесу ліцензування, в управлінні процесами на рівні органів нагляду за страховою діяльністю, статистичного та аналітичного обліку необхідно обрати інший критерій поділу страхування.

Таким, з нашого погляду, може бути інтегроване поняття — аналог «класу» страхування в європейській класифікації — сукупність видів добровільного та обов'язкового страхування. Законодавчою базою для такого виділення може бути перелік добровільних видів страхування, встановлений у Законі. Саме це, на нашу думку, дозволить розв'язати протиріччя між видами добровільного (ст. 6 Закону) та обов'язкового страхування (ст. 7 Закону) та наблизити існуючий в Україні поділ страхування до міжнародної класифікації.

У чинному законодавстві України є приклади виділення інтегрованих понять — аналогів класів європейської класифікації. Так, наприклад, відповідно до статті 242 Кодексу торговельного мореплавства, об'єктом *морського страхування* може бути

«будь-який пов'язаний з мореплавством майновий інтерес, як-то: судно ... вантаж, фрахт, плата за проїзд, орендна плата ... цивільна відповідальність судовласника і перевізника, а також ризик, взятий на себе страховиком (перестраховання)» (*курсив наш — Ю.З.*) [8, с. 69].

Виділення класів страхування дозволить вирішити проблему об'єктивної неможливості однозначного трактування поняття «вид» страхування. Чітко структурований поділ страхування має стати надійною методологічною основою для удосконалення державного регулювання страхування, наближення умов його проведення в Україні до європейських стандартів.

Це твердження можна унаочнити на прикладі авіаційного страхування. З одного боку, виділення в Законі саме авіаційного страхування дозволяє розвивати й інші види страхування в межах цього виду (який фактично є класом). Наприклад, страхування відповідальності компаній, які здійснюють постачання і заправку авіаційного палива, відповідальності при управлінні повітряним рухом, виконавців авіаремонтних робіт, які у світовій практиці здійснюються саме в межах авіаційного страхування. З іншого боку — чинна в Україні класифікація страхування з виділенням галузей та видів (добровільних та обов'язкових) передбачає укладення окремого договору на кожен вид страхування. Це значно ускладнює подальший розвиток авіаційного страхування, і фактично не дозволяє реалізувати ті можливості, які створює виділення в класифікації саме авіаційного страхування, оскільки статусу інтегрованого поняття, таке страхування не має.

На думку автора, на основі наближення вітчизняної класифікації страхування до європейської можливо та доцільно було б й уніфікувати страховиків резидентів та нерезидентів. Варто лише згадати, що відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 16.11.2006 р. № 357-V через п'ять років після вступу України до СОТ дозволяється діяльність на території України страховиків-нерезидентів, які мають відповідну ліцензію на здійснення страхової діяльності відповідно до законодавства держави, в якій такі страховики зареєстровані. Уніфікація ліцензованого переліку видів (чи класів?) страхування дасть змогу зробити контроль наявності ліцензій страховиків-нерезидентів більш прозорим та зрозумілим для всіх учасників ринку.

Література

1. *Песоцкий В.* Что ждет экономику Украины после вступления в ВТО? // Справочник экономиста. — 2007. — № 8. — С. 3–7.
2. Інформаційний матеріал щодо створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. Сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України в мережі Інтернет. — www.dfp.gov.ua/747.html
3. *Тринчук В.* Перспективи розвитку страхового ринку у зв'язку зі вступом України до СОТ. — 2005. — № 3. — С. 46–53.
4. *Олексюк Б.* Україна — СОТ. Інститут відкритої політики. Сайт у мережі Інтернет. — www.old.urpsobor.org.ua.
5. Інформаційно-аналітичні та довідкові матеріали до засідання Кабінету Міністрів України з питань вступу України до світової організації торгівлі. Сайт у мережі Інтернет. — www.wto.gov.ua.
6. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — 599 с.
7. *Зайкін Ю. В.* Страхування відповідальності в Україні: Автореф. дис. ... канд. ек. наук: 08.04.01 / Київський національний економічний університет. — К., 2003. — 19 с.
8. Кодекс торговельного мореплавства України: Текст відповідає офіц. — К.: Школа, 2003. — 112 с.

Стаття надійшла до редакції 15.04.09.

УДК 336.142

Г. І. Завистовська

асистент кафедри фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТУ

Рассмотрены отдельные аспекты функционирования государственного и местных бюджетов; определены тенденции формирования их доходов и использования средств. Обнаружен ряд негативных тенденций и предложены предложения относительно их реформирования.

It was considered certain aspects of the functioning of state and local budgets, identified trends shaping their income and assets. Discovered a number of negative trends and made suggestions for reform.

Ключові слова: бюджет, валовий внутрішній продукт, доходи бюджету, видатки бюджету, коефіцієнт еластичності.

Серед різноманітних проблем економічного життя країни чи не найбільшу увагу привертають до себе фінансові питання, зокрема бюджет. Проведення демократичних перетворень у нашій